

FORSVARETS BYGNINGS- OG ETABLISSEMENTSTJENESTE

FORSVAR FOR NATUREN

BORRIS SKYDETERRÆN

EVALUERING AF DRIFTS- OG PLEJEPLAN **1998-2012**

Titel Borris Skydeterræn,
Drifts- og plejeplan 1998-2012
Evaluering

Udgivelse Forsvarets Bygnings- og
Etablissementstjeneste

Udarbejdelse Dansk Jagtakademi,
biolog Niels Kanstrup

Kvalitetssikring Forsvarets Bygnings- og
Etablissementstjeneste,
skovrider Ole Noe

Fotos Michael Sand og Dansk Jagtakademi

**Layout og
produktion** BUCHS A/S

ISBN 978-87-92898-21-0

Internetversion Planen kan findes i elektronisk
format på www.forsvaret.dk/fbe

INDHOLD

1. RESUMÉ	4
2. INDLEDNING	6
3. EVALUERING AF DEN UDLØBENDE DRIFTS- OG PLEJEPLAN	8
4. TILTAG UD OVER DRIFTS- OG PLEJEPLANENS ANVISNINGER	18
4.1. Egekrataftale	18
4.2. Pleje af bestanden af laksefisk	19
4.3. Padde- og bekkasinskrab	20
4.4. Sandmarksdrift	20
4.5. Redekasser til vende Hals	20
4.6. Monitering og undersøgelser	21
5. EFFEKTEN AF DRIFTS- OG PLEJEPLANEN OG ANDRE TILTAG	22
5.1. Ynglefugle	22
5.2. Hjortevildt	23
6. LITTERATUR	24

1. RESUMÉ

Drifts- og plejeplanen for Borris Skydeterræn blev godkendt og underskrevet af Borrislejren og Skov- og Naturstyrelsen i februar 1999 og fastsattes som gældende for perioden 31. december 1998 til 31. december 2012. Planen forestår således revision med henblik på beslutning af en ny plan, der kan ligge til grund for forvaltningen af Borris Skydeterræn fra 1. januar 2013 og i en efterfølgende 15-års periode. Som grundlag for revisionen foretager Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste en evaluering af den udløbende plan. Her gennemgås de retningslinjer og plantiltag, som er fastlagt for terrænet. Dette sker efter indspil fra terrænet, kontakt til eksterne samt besigtigelse. Ud over de planlagte aktiviteter vurderes øvrige tiltag, som er gennemført i planperioden. Evalueringen publiceres af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste som en selvstændig udgivelse. Et resumé indgår i den nye drifts- og plejeplan.

Sammenlagt konkluderes, at langt størstedelen af de foreskrevne og prioriterede retningslinjer igennem planperioden er fulgt. Det gælder i særdeleshed reglerne for

den militære anvendelse og plejeforskrifterne for den lysåbne og våde natur. Netop terrænets meget betydelige forekomst af hede er således sikret, hvilket også kommer til udtryk i forbindelse med Natura 2000-planen. Der synes at være et væsentligt felt, hvor drifts- og plejeplanen ikke er gennemført, nemlig rydningen af Omme Ådal, og det står som en klar udfordring for den kommende planlægning, hvordan tilgroningen i denne betydelige del af terrænet kan imødegås. Ud over dette er skovplanlægningen ændret i planperioden, således at der målsættes mere naturnær skovdrift. Den i drifts- og plejeplanen fastlagte skovplanlægning er således ikke gennemført konsekvent.

Ud over de planlagte aktiviteter er der gennemført en vigtig pleje af Omme Å som gydeplads for laksefisk, etableret padde- og bekkasinskrab på en række lokaliteter, indgået aftale om drift af egekrat, gennemført sandmarksdrift på eksperimentel basis m.v. Desuden er gennemført en række studier, der danner et værdifuldt grundlag for planlægningen, herunder lokalitetskortlægning, fiske- og ynglefugletællinger m.v.

2. INDLEDNING

Forsvarets skyde- og øvelsesterræner er underlagt drifts- og plejeplanlægning. For Borris Skydeterræn blev den gældende drifts- og plejeplan (Miljø- og Energiministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, og Hærens Operative Kommando, 1998) endeligt godkendt og underskrevet af Borrislejren og Skov- og Naturstyrelsen i februar 1999 og fastsattes som gældende for perioden 31. december 1998 til 31. december 2012.

Planen blev iværksat efter en procedure, der startede allerede i 1964-65, hvor der viste sig et generelt behov for bedre planlægning på de større militære arealer. En del af forløbet var arbejdet i Forsvarsministeriets Naturfredningsudvalg, der afsluttede sit arbejde i 1974 med publikationen "Forsvarets arealer - en beretning fra forsvarsministeriets naturfredningsudvalg", den såkaldte "Gule Betænkning". Vedrørende Borris Skydeterræn foreslås det i betænkningen, "at områdets fredningsmæssige værdi sikres ved en landskabsfredning, hvis nærmere indhold aftales mellem miljøministeriet og forsvarsministeriet". Til brug herfor fastsatte betænkningen en række nærmere beskyttelsesbestemmelser med respekt for og til støtte for den gamle fredning fra 1903 for Borris Sønderland.

På denne baggrund iværksattes en proces til forbedelse af en fredning efter naturfredningslovens § 60. Imidlertid viste det sig mere hensigtsmæssigt at udarbejde en drifts- og plejeplan som erstatning for fredningen, og arbejdet hermed igangsattes den 29. marts 1994 på et møde med deltagelse af Forsvars-

ministeriet, Forsvarsministeriets Bygningstjeneste, Forsvarskommandoen, Hærens Operative Kommando, Borrislejren samt Skov- og Naturstyrelsen. Biologisk registrering og korttegning af Borristerrænet blev gennemført af Skov- og Naturstyrelsen i sommeren 1994 og 1995. Som led i udarbejdelsen af planen havde Ringkjøbing Amt, Aaskov Kommune, Egvad Kommune, Skjern Kommune, Danmarks Naturfredningsforening samt Friluftsrådet i 1996 lejlighed til at fremsende bidrag, og terrænet blev tillige fremvist for disse bidragydere ved en besigtigelse i juni 1996.

Drifts- og plejeplanen forestår revision med henblik på beslutning af en ny plan, der kan ligge til grund for forvaltningen af Borris Skydeterræn fra 1. januar 2013 og i en efterfølgende 15-års periode. Udarbejdelse af drifts- og plejeplaner påhviler i dag Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste og sker med henvisning til Bestemmelse om drifts- og plejeplaner (FBE, 2011a). Som grundlag for revisionen af drifts- og plejeplanen foretages en evaluering af den udløbende plan. Denne evaluering foretages af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste og bygger på en gennemgang af de retningslinjer, som drifts- og plejeplanen har fastlagt for terrænet. Dette gælder såvel militære som naturbeskyttelsesmæssige målsætninger. Hertil kommer retningslinjer for publikumshensyn.

Evalueringen publiceres af Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste som en selvstændig udgivelse. Det gøres hermed. Et resumé indgår i den nye drifts- og plejeplan.

Den planlagte rydning af Omme Å-dalen er kun delvist gennemført. Et af de ryddede områder ligger i ådalens vestlige del her set ved Vestbroen og med Borris Hede i baggrunden.

3. EVALUERING AF DEN UDLØBENDE DRIFTS- OG PLEJEPLAN

Metodikken i det følgende er, at de handlingsorienterede afsnit fra den eksisterende drifts- og plejeplans planafsnit gennemgås i skemaform. De kategoriseres efter "militær anvendelse", "naturbeskyttelse" og "publikumshensyn" og gives en kort beskrivelse. De konkrete retningslinjer angives som citater med kursiv. De er vurderet efter indspil fra terrænet, kontakt til

eksterne samt besigtigelse. For hver retningslinje er der i højre kolonne en kort beskrivelse af gennemførelsen af aktiviteten samt en konklusion (med fed). Rækkefølgen følger drifts- og plejeplanen. Drifts- og plejeplanen angiver en prioritering af indsatsen i forskellige faser af planperioden. Dette er ikke vægtet i evalueringen, idet der ses på den samlede indsats i planperioden.

Kategori	Aktivitetsbeskrivelse	Planlagte aktiviteter (citater fra drifts- og plejeplanen)	Udførte aktiviteter
Militær anvendelse og naturbeskyttelse	Overordnet målsætning for den fremtidige benyttelse, pleje og naturgenopretning	<i>Borris Skydeterræn er udlagt som militært skydeuddannelsesområde og skal derfor fortsat kunne opfylde forsvarets behov for denne type uddannelsesaktiviteter. Udgangspunktet for den fremtidige anvendelse af terrænet som uddannelsesområde er dog, at den militære benyttelse sker under hensyntagen til områdets landskabelige, naturmæssige og kulturhistoriske værdier, således at der ikke sker en nedslidning eller forringelse af disse.</i> <i>Dette skyldes et selvstændigt ønske fra forsvarets side om at bevare disse værdier, men også at den militære brugsværdi er stærkt afhængig af områdets bæreevne. Borris Skydeterræn skal fortsat kun anvendes som skydeterræn, og ikke som øvelsesterræn.</i>	Borris Skydeterræn er i planperioden bevaret som skydeterræn med et areal, der er øget med 1,3 ha og med et ikke mindsket aktivitetsniveau. Antallet af skydedage var ved planperiodens begyndelse angivet til ca. 280 årligt. Den gældende tilladelse er 268 og den pt. aktuelle er ca. 230 skydedage. Reduktionen skønnes ikke at være udtryk for egentlige begrænsninger, men for en generel omlægning og effektivisering. Antallet af skud er igennem perioden uændret/svagt øget. Der er ikke fra de operative kommandoer signaler om, at terrænet ikke opfylder de behov, der forudsættes i drifts- og plejeplanen. Overordnet konkluderes således, at Borris Skydeterræn har opfyldt Forsvarets behov i et tilfredsstillende omfang. Med hensyn til områdets landskabelige, naturmæssige og kulturhistoriske værdier henvises til de følgende afsnit, hvor de enkelte elementer gennemgås mere konkret og på basis af konkrete indikatorer.
Naturbeskyttelse	Målsætning for hede, internationale naturtyper og arter.	<i>For så vidt angår de landskabs- og naturmæssige værdier er det målet at fastholde og forbedre Borris Skydeterræns status som en af Danmarks bedst bevarede og naturmæssigt set mest værdifulde hedestrekninger,</i>	Der lægges i drifts- og plejeplanen vægt på Borris Skydeterræns betydning som hedeareal. Areal med hede er igennem planperioden mindsket med ca. 50 ha. Dette er for størstepartens vedkommende et resultat af vandstandshævninger, hvilket har givet en næsten tilsvarende øgning af arealet med mose og søer, som indgår i hedeøkosystemerne.

Kategori	Aktivitetsbeskrivelse	Planlagte aktiviteter (citater fra drifts- og plejeplanen)	Udførte aktiviteter
Naturbeskyttelse	Målsætning for hede, internationale naturtyper og arter.	<i>i overensstemmelse med det oprindelige formål med statens erhvervelse af heden i 1902. Endvidere er det målet at leve op til Danmarks internationale forpligtelser ved udpegningen af Borris Hede som EF-Fuglebeskyttelsesområde i sin egen skab af Danmarks vigtigste hedefuglelokalitet, i henhold til EF-fuglebeskyttelsesdirektivet, og som EU-Habitatområde i henhold til EU's habitatdirektiv i sin egenskab som levested for den sjældne dyreart odder og for forekomsten af en række truede naturtyper. Det er også en målsætning at sikre, at drifts- og plejeplanen giver området en mindst lige så god beskyttelse som den aftalte, men ikke gennemførte fredningsbekendtgørelse fra 1991".</i>	Arealet med skov og krat er reduceret, hvilket er et produkt af rydnings- og andre plejeprojekter med henblik på genskabelse af hede. Der er ikke "opdyrket" hede. De eksisterende ca. 40 ha (netto ca. 25 ha) med vildtagre er placeret på brandlinjer, og arealet med denne betegnelse er reduceret tilsvarende i planperioden. Med hensyn til Danmarks internationale forpligtelser i relation til naturbevarelse, herunder bevarelse af bilagsførte naturtyper og arter, beskrives dette i Natura 2000-planen for Borris Hede (nr. 67), der tager udgangspunkt i både et habitatområde (H 60) og et Fuglebeskyttelsesområde (F 37). Her angives bevaringstilstand og prognose for de pågældende naturtyper og arter. For tør hede er tilstanden overvejende god (75 % af arealet) eller moderat (25 %). Våd hede er i moderat tilstand. For øvrige naturtyper gælder fx: Hængesæk overvejende moderat og ca. 25 % i god eller høj. Alle skovnaturtyper er i god eller høj tilstand. Prognosen er gunstig for en række arter, herunder fx rørhøg og odder, mens den er ugunstig for fx hedeynglefuglene. Ligeledes er den ugunstig for alle terrestriske naturtyper. Truslerne er særligt næringsstoftilførsel fra omgivelserne og heraf følgende tilgroning af lysåbne arealer. U hensigtsmæssig hydrologi anføres også som trussel. Tilgroning er i planperioden søgt modvirket ved omfattende plejetiltag og der er ligeledes gennemført væsentlige projekter til sikring af mere naturlig hydrologi (se senere), hvilket kommer til udtryk i tilstandsvurderingen. Det er desuden værd at bemærke, at en række af udpegningsarterne er i tilbagegang generelt, og at udviklingen på Borris Skydeterræn har været mindre markant end andre steder, således at terrænet fortsat opretholder fx en bestand af tinksmed og muligvis er det eneste sted, almindelig hjejle i dag yngler i Danmark. Natura 2000-planen anfører ikke noget sted militære aktiviteter som en trussel (fx i form af forstyrrelser). På et overordnet niveau synes den gældende drifts- og plejeplans forudsætninger om, at forvaltningen af terrænet lever op til Danmarks internationale forpligtelser, at være tilgodeset i rimeligt omfang. Det samme vurderes for de præmisser, der lå i statens erhvervelse af arealet i 1902, i fredningen af Borris Sønderland i 1903 og i den aftalte, men ikke gennemførte fredning fra 1991.
Militær anvendelse og naturbeskyttelse	Afvejning af militær brug og naturbeskyttelse	<i>I afvejningen mellem benyttelses- og beskyttelseshensyn skal naturbeskyttelsesinteresserne si-destilles med den militære brug, i modsætning til næsten alle de øvrige militærområder, hvor beskyttelseshensynene må underordnes benyttelseshensynene. Denne si-destilling i Borris Skydeterræns tilfælde er en følge af en beslutning herom fra Forsvarsministeriets Naturfredningsudvalg i 1974, og er begrundet i områdets historie og de helt særlige naturværdier der findes på Borris Skydeterræn.</i>	Det vurderes samlet på baggrund af ovenstående, at forudsætningerne om, at naturbeskyttelsesinteresserne igennem planperioden sidestilles med den militære brug, er tilgodeset.

Kategori	Aktivitetsbeskrivelse	Planlagte aktiviteter (citater fra drifts- og plejeplanen)	Udførte aktiviteter
Naturbeskyttelse	Generelle retningslinjer for pleje af hede og overdrev	<i>Gennem løbende pleje ved kontrolleret afbrænding, slåning, rydning m.v. skal det sikres, at hedebladerne og overdrevsarealerne fortsat forynges og holdes åbne. Plejeindsatsen skal prioriteres, således at arealer der er særligt truet af tilgroning behandles først. Enkelte mindre randarealer udenfor ringvejen overlades til naturlig succession, d.v.s. overlades til sig selv uden yderligere pleje, hvorved der vil opstå et naturligt bælte af krat- og skovbevoksning med tiden.</i>	Overordnet betragtet er der gennemført omfattende pleje i form af førstegangsrydninger, opfølgende og løbende slåning samt turnusafbrænding af primært hedearealer. De prioriterede arealer jf. drifts- og plejekortet er generelt tilgodeset, se også nedenfor.
Naturbeskyttelse	Sikring af særlige naturområder	<i>Ud over den løbende pleje og foryngelse af heder og overdrev skal en række områder med særlige naturværdier sikres. Dette gælder Omme Ådal, hvor en pleje af udvalgte strækninger skal sikre mod tilgroning i pilekrat, samt en række hedemoser på hedebladen, hvor lukning af grøfter vil genskabe de oprindelige vandstandsforhold til gavn for flora og fauna".</i>	Drifts- og plejeplanen fastsætter rydninger i Omme Å-dalen. Denne retningslinje har vist sig meget svær at følge, primært på grund af adgangsmuligheder med maskiner. Den forskrevne pleje ved rydning i det centrale område (afd. 302 og 309) er således ikke gennemført. Det samme gælder for det vestlige areal (afd. 301 og 307), hvor der dog er foretaget en mindre rydning for at sikre indkik i ådalen fra Vestre Ringvej/Vestbro. Det konstateres på dette grundlag, at plejeforskrifterne for Omme Ådal ikke er gennemført. For så vidt angår hedemoser på hedebladerne er den forskrevne vandstandshævning gennemført (se nedenfor). Dette giver sig bl.a. udslag i, at mosearealet i planperioden er øget med ca. 40 ha. Det konstateres på dette grundlag, at indsatsen for hedemoserne generelt er gennemført.
Militær anvendelse og naturbeskyttelse	Områder friholdt for militæraktiviteter, sporplan m.v.	<i>Et større område i det sydøstlige hjørne samt ådalen skal fremover friholdes for militær aktivitet. Den faste sporplan for bæltekøretøjer skal overholdes. Der skal ske en øgning af stabiliteten og naturindholdet i skovområderne, en udpegning af faste graveområder samt flytning af vildtagre til brandbælter.</i>	Det skyde- og øvelsesfri i det sydøstlige hjørne er område er Store Engmose. Den er sammen med ådalen holdt fri for militære aktiviteter. Der er udarbejdet en fast sporplan, som generelt overholdes. Skovområderne er forvaltet efter Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes strategi for naturnær skovdrift og følger ikke drifts- og plejeplanen (se senere). Der er udpeget faste graveområder (nord for Hjemmeværnsgården), som anvendes. Der graves ikke øvrige steder på terrænet. Alle vildtagre er flyttet til brandbælter, hvor bruttoarealet i dag er ca. 40 ha. Heraf udgør de egentlige vildtagre ca. 25 ha. Den konkluderes hermed at de nævnte forskrifter er tilgodeset, bortset fra skovdriften, der ikke har fulgt drifts- og plejeplanen, men hvor stabilitet og naturindhold er tilgodeset på anden måde.
Publikumshensyn	Rekreativ udnyttelse skal tilgodeses	<i>Den rekreative udnyttelse af området skal tilgodeses i det omfang, det er sikkerhedsmæssigt forsvarligt og foreneligt med hensynet til de naturmæssige værdier.</i>	Publikumshensynene er på en række punkter ændret i planperioden. Det er dog fortsat et grundlæggende krav, at besøgende skal have en terræntilladelse, der udstedes for en dag af gangen. Borris Skydeterræn er normalt åbent for publikum, når der ikke skydes. Terræntilladelsen giver adgang til at køre, cykle eller gå på afmærkede veje. Grupper med særlig interesser (herunder navnlig i forbindelse med monitoring af fugle)

Kategori	Aktivitetsbeskrivelse	Planlagte aktiviteter (citater fra drifts- og plejeplanen)	Udførte aktiviteter
Publikumshensyn	Rekreativ udnyttelse skal tilgodeses		gives yderligere muligheder. Der gives fiskemuligheder (fiskekort) på strækninger af Omme Å. Der afholdes hvert år et stigende antal guidede ture. På det grundlag konkluderes, at drifts- og plejeplanens forskrifter om den rekreative udnyttelse af området at være fulgt i planperioden.
Militær anvendelse	Konkrete retningslinjer for militære aktiviteter og færdsel med køretøjer	<i>I planens afsnit 5.3 er gældende bestemmelser og restriktioner for skydeterrænets militære anvendelse beskrevet, således som de er fastlagt i "Blivende Bestemmelser/Borris". Nedenfor redegøres for nye bestemmelser og restriktioner som alle er gældende fra drifts- og plejeplanens vedtagelse. De nye bestemmelser for den militære anvendelse er illustreret på det til drifts- og plejeplanen hørende terrænkort.</i> <i>Færdsel med bæltekøretøjer</i> <i>Al færdsel med bæltekøretøjer skal fremover fortsat foregå ad faste, etablerede bæltespor.</i> <i>Tvangssporene for bæltekøretøjer er vist på terrænkortet.</i> <i>Kørsel med bæltekøretøjer udenfor disse spor og brandlinier er kun tilladt for brand-PMV og kun i forbindelse med brandslukning.</i> <i>Kørsel med brand-PMV skal også ske med rimelig hensyntagen til terrænet, bl.a. bør skarpe drej ("vrid") undgås. Kørsel til og fra ildstillinger med bæltekøretøjer skal også fortsat foregå på en sådan måde, at vridskader undgås.</i> <i>Gravning</i> <i>Fremover foregår der i princippet ingen gravning på skydeterrænet. I det omfang Hjemmeværnet har behov for manuel gravning af skyttehuller skal dette foregå indenfor 3 nærmere afgrænsede, mindre områder. De 3 graveområder er markeret på terrænkortet. Der foregår ikke maskinel gravning på terrænet fremover.</i> <i>Beredskabsområder</i> <i>Etablering af BSO-områder må fortsat kun ske udenfor ringvejen.</i> <i>Områder som friholdes for militær aktivitet</i> <i>Et areal i terrænets sydøstlige hjørne, afgrænset af Foldagervej, Blåbjergvej, Østre Ringvej og Ørbækvej, friholdes fortsat fremover helt for skyde- og</i>	Samtlige disse forhold er integreret i det Blivende Bestemmelser for Borris Skydeterræn og indgår i den daglige tilrettelæggelse af den militære anvendelse af terrænet. Der foreligger ikke rapportering eller anden indberetning af overtrædelser. Det konkluderes, at forskrifterne for den militære anvendelse i al væsentlighed er overholdt i planperioden.

Kategori	Aktivitetsbeskrivelse	Planlagte aktiviteter (citater fra drifts- og plejeplanen)	Udførte aktiviteter
Militær anvendelse	Konkrete retningslinjer for militære aktiviteter og færdsel med køretøjer	<i>øvelsesaktiviteter, herunder nedslag, samt kørsel og friholdes fremover også for færdsel til fods. Der kan dog fortsat foregå eventuel overskydning af arealet fra artilleristillinger i civilt terræn og fra ringvejen. Endvidere friholdes Omme Ådal fortsat for nedslag, men fremover også for militær øvelsesaktivitet. Der kan dog som hidtil foregå overskydning af Omme Ådal. Afgrænsningen af de to ovenstående øvelsesfri områder er angivet på terrænkortet.</i> <i>Nedslagsområder</i> <i>De nuværende nedslagsområder for fosforammunition samt artilleri centralt på heden nord for Omme Å, samt nedslagsområder for morter i et lidt større, men omtrent samme område, fastholdes som hidtil. Herudover udlægges et mindre nedslagsområde for morter på Gundesbøl Hede.</i> <i>De faste nedslagsområder for henholdsvis fosforammunition, artilleri og morter fremgår af terrænkortet. Samtidig betyder det, at der fremover ikke må foregå nedslag med sprængladt ammunition udenfor disse områder.</i>	
Naturbeskyttelse	Konkrete retningslinjer for pleje af hede- og overdrevsarealer	<i>Det skal sikres, at en meget stor del af skydeterrænet fortsat har karakter af åbne hedeblader og åbne overdrevsarealer. Der fastlægges derfor en vegetationsplejeplan for alle arealer, som er angivet som hede eller overdrev på grundkortet.</i>	Drifts- og plejeplanen anbefaler en række plejemetoder som alle er taget i anvendelse. Det gælder rydning, slåning og afbrænding. Afbrænding opstår spontant som følge af skydning i terræn, men tilrettelægges ligeledes om en plejemetode. Alle plejemetoder anvises i en mosaikstruktur, så der pleje opnås flere forskellige aldersstadier inden for et begrænset område. Dette gælder ikke mindst afbrænding, som dog i den sammenhæng ofte giver en række udfordringer. Dels er der mange forudsætninger, herunder terrænets militære anvendelse og vejrforhold, der skal tilgodeses. Og dels er den potentielle periode for afbrænding (sensommer/forår) relativt kort. Dette resulterer ofte i beslutning af om afbrænding af relativt store flader, når muligheden er der. Inden for planens generelle forskrifter om pleje af åbne hedeblader og overdrevsarealer kan det konkluderes, at der i planperioden har været en omfattende og vedvarende plejeindsats med anvendelse af generelt anerkendte metoder. En del af disse metoder, fx afbrænding, er søgt udviklet netop på Borris, og ekspertise herfra anvendes på en række terræner – såvel militære som civile. Det tilstræbes i videst mulige omfang at foretage pleje i mosaikstruktur.

Kategori	Aktivitetsbeskrivelse	Planlagte aktiviteter (citerer fra drifts- og plejeplanen)	Udførte aktiviteter
Naturbeskyttelse	Prioritering af plejeindsatsen områdevis	<i>Hederne og overdrevene på Borris Skydeterræn er generelt i en god plejetilstand. Der er dog også en del arealer som er præget af tilgroning, og hvor en særlig plejeindsats derfor er påkrævet. Der bør foretages en prioritering af plejeindsatsen på disse arealer. Det drejer sig om Gundesbøl Hede, Tørvemosebankeområdet mellem Fillingsandvej, Ørbækvej og Gravlvej, sydøstlige hjørne af St. Engmose samt strækningen langs østsiden af Ørbækvej fra lille Engmose nordpå til Røverstuer. På drifts- og plejekortet, bilag 3, er de pågældende arealer markeret.</i> <i>Hede- og overdrevsområderne bør i øvrigt generelt holdes fri for selvsået opvækst, specielt bjergfyr. Problemet er størst i randområderne". Alle hede- og overdrevsarealer bør mindst plejes to gange indenfor den 15-årige planperiode, således at der sikres en ret kort cyklus, til sikring af en optimal lyngvegetation. I de revlingdominerede randområder af heden i smalle zoner langs plantagerne bør slåning af hedevegetationen foregå mere ekstensivt. Som nævnt bør der dog også her foretages en hyppig rydning af eventuel træopvækst". To mindre hedearealer langs Søndre og Østre Ringvej er udlagt til fri succesion, med henblik på at der med tiden opstår afskærmende krat. Arealerne fremgår af drifts- og plejekortet.</i>	De prioriterede og nævnte lokaliteter har været genstand for løbende pleje med hensigtsmæssige metoder. I flere tilfælde, fx i Store Engmose, har plejen været arealmæssigt mere omfattende end foreskrevet. Anvisningen om to gange pleje i planperioden er i al væsentlighed fulgt. Anvisningen om udlægning af to mindre hedearealer til fri succession er fulgt. Samlet vurderes det forsvarligt at konkludere, at såvel de generelle forskrifter for pleje af hede- og overdrevsarealer som den anviste prioriterede indsats på bestemte hede- og overdrevslokaliteter er gennemført.
	Retningslinier for pleje og genopretning af vådområder	<i>Det er besluttet generelt at genskabe vandstanden i hedemoseerne for at tilgodese flora og fauna. Der er enighed om at gennemføre følgende vandstandshævningsprojekter: Kildesø (3 grøfter), Kildesø (5 grøfter), Lindemose (1 grøft) og Storemose (1 grøft), afløbet fra Langdam og Blæsbjerg Mose, fraløbet i vest fra Tørvemoseerne ved K 40, fraløbet fra den opstemmede Kovflod (såfremt det er nødvendigt), samt alle fraløb fra det store St. Engmoseområde (5 grøfter). Vandstandshævninger sker ved lukninger af fraløbende grøfter på udvalgte steder. Lukningerne foregår ved ifyldning af sand. De valgte opstemningssteder er markeret på drifts- og plejekortet, bilag 3".</i>	Drifts- og plejekortet angiver i alt 16 lukninger af grøfter. Disse projekter er alle gennemført og har sammenlagt resulteret i højere vandstand i de nævnte moseområder og søer. Dette kommer til udtryk i det ca. 40 ha større moseområder på terrænet nu i sammenligning med tidspunktet for planens gennemførelse. Dog er der en række steder sket gennembrud af de opfyldninger, der er lavet af grøftesystemerne, og der er flere steder behov for renovering af anlæggene. Forholdet adresseres i den kommende drifts og plejeplan. Det konstateres, at de beskrevne vandstandshævningsprojekter er gennemført, men at der er behov for en gennemgang og renovering af en del af anlæggene.

Kategori	Aktivitetsbeskrivelse	Planlagte aktiviteter (citater fra drifts- og plejeplanen)	Udførte aktiviteter
Naturbeskyttelse		<i>"Det er besluttet, at udvalgte strækninger af Omme Ådal løbende skal friholdes for tilgroning i pilekrat, både af hensyn til det landskabelige udsyn, til eng- og mosefloraen og -faunaen samt af hensyn til publikum og lystfiskere. De udvalgte strækninger er i vestenden omkring Vestbroen samt midterstrækningen fra Gravl Bro til Hvollig Bro. De er markeret på drifts- og plejekortet, bilag 3.</i> <i>Rydningen skal foregå manuelt, og er derfor en meget resourcekrævende opgave. Eventuelt kan der perioder med hård frost om vinteren være mulighed for at køre med en grenknuser, men mange af piletræerne og -buskene er allerede store.</i> <i>Beslutningen om udsætning af bævere i området fra september 1999 vil formentlig få stor betydning for naturplejen i ådalen, da bævere især lever af piletræer. Rydning af de nævnte ådalsområder bør derfor vurderes i sammenhæng med bæverudsætningen, og denne del af planen kan derfor udskydes til en vurdering foreligger".</i>	Bortset fra en mindre rydning til sikring af udkik fra Vestre Ringvej/Vestbro er det beskrevne rydningsprojekt i ådalen ikke gennemført. Med hensyn til udsætning af bæver, som ses i sammenhæng med rydningen, er der ikke foretaget en vurdering af mulighederne, endsige egentlig udsætning. Samlet konkluderes derfor, at der ikke er gennemført pleje ved hverken rydning eller udsætning af bæver i Omme Ådal.
	Målsætning og kulturplan for skovdriften	<i>Det er besluttet at følge den fremlagte målsætning og kulturplan for skovene på Borris Skydeterræn i den kommende 15-årige planperiode, som den er beskrevet i afsnit 10.6 samt i kulturmodeller for de enkelte træarter i bilag 5. Planen er endvidere præsenteret på drifts- og plejekortet, bilag 3.</i> <i>Driftplanen for skovene tilgodeser såvel Borrislejlrens som Skov- og Naturstyrelsens ønsker om en mere naturnær skovdrift i fremtiden".</i>	Skovdriften på Borris Skydeterræn er i planperioden (ca. 2008) omlagt efter Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes generelle retningslinjer for drift og pleje af skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Disse regler er i 2011 udmøntet i bestemmelse herom (FBE, 2011b), hvilket bl.a. indebærer, at uddannelsesmæssig og naturfremmende drift prioriteres højest, og at drift med henblik på træproduktion har laveste prioritet. Med denne beslutning, der indebærer konvertering til naturnær skovdrift baseret på lokalitetskortlægning (Elling, M. & Jørgensen, S.S., 2005) og udlægning af skovudviklingstyper, er driften på Borris Skydeterræn omlagt væsentligt. Det indebærer bl.a. udlægning af betydelige arealer med urørt skov og en generelt konvertering til løvskov, primært egedomineret skov. Dette har bl.a. fundet sted i forbindelse med stormfaldet i 2005. Samlet konkluderes, at planen for skovdrift, herunder kulturplanen ikke er gennemført konsekvent, men undervejs i planperioden er tilpasset Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes politik for skovdrift. Drifts- og plejeplanen forskriver for hver enkelt træart en konkret udvikling. Det findes ikke formålstjenligt at gennemgå dette nærmere.

Kategori	Aktivitetsbeskrivelse	Planlagte aktiviteter (citater fra drifts- og plejeplanen)	Udførte aktiviteter
Naturbeskyttelse	Bevarelse af de gamle levende hegn samt bevoksninger i gamle gårdhaver.	<i>"De mange gamle, levende hegn og gamle bevoksninger i gårdhaver bør få lov at stå til død og forfald, men bør ikke forynges. Såfremt den øvelsesmæssige brug nødvendiggør fornyelse af de levende hegn, bør dette fortrinsvis ske med eg og birk".</i>	Denne anvisning har været fulgt.
	Retningslinier for brug af gødskning og bekæmpelsesmidler	<i>De fleste af forsvarets arealer er blandt andet kendetegnet ved at de altid, eller gennem en meget lang årrække, har været friholdt for gødskning og sprøjtning. Denne praksis ønskes fortsat, ikke mindst på Borris Skydeterræn, som rummer nogle af de største naturværdier på de militære skyde- og øvelsesterræner. Samtidig er det, hvad sprøjtning angår, en opfølgning af pesticidaftalen, som blev indgået mellem staten, amter og kommuner i efteråret 1998. Aftalen indebærer en principiel udfasning af plantebeskyttelsesmidler på alle offentlige arealer inden 1. januar 2003. Det fastlægges derfor, at der fremover ikke gødskes på Borris Skydeterræn, bortset fra nødvendig punkt-gødskning i nyplantninger af bevoksninger og kulisbeplantninger. Behovet herfor fremgår af kulturmodellerne i planens bilag 5. Nødvendig tjæring mod museskader i nybeplantninger kan fortsætte, jf. bilag 5. Nødvendig, forberedende sprøjtning i nykulturer i skovene med plantebeskyttelsesmidlet roundup, jf. bilag 5, kan fortsætte frem til udgangen af 2002, men der skal samtidig arbejdes med udvikling af alternative metoder, med henblik på pesticidfri drift og vedligeholdelse, jf. pesticidaftalen.</i> <i>Bekæmpelse af kæmpebjørneklo og lign. skal i størst muligt omfang foretages uden brug af kemiske bekæmpelsesmidler".</i>	Gødskning og sprøjtning er igennem planperioden blevet udfaset, således at aktiviteterne i dag er underlagt Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes generelle retningslinjer herom. De fremgår af bl.a. bestemmelse om drift og pleje af bevoksede, fredskovspligtige arealer, der fastsætter, at der ikke må anvendes kemiske bekæmpelsesmidler i skovdriften (FBE, 2001b). I forbindelse med en målrettet og planlagt bekæmpelse af kæmpe bjørneklo kan kemiske bekæmpelsesmidler dog anvendes. Reglerne for gødskning fastsættes også i Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelser (fx FBE, 2001c). Brug af gødning holdes på et absolut minimum. For drift af vildtagre gælder særlige regler om placering i forhold til følsomme naturtyper. På vildtagre begrænses gødskning til maksimalt 80 % af individuel beregnet kvælstofnorm for landbrugsarealer fastsat af Direktoratet for FødevareErhverv for de pågældende afgrøder. Praksis på Borris Skydeterræn følger i dag disse regler. På dette grundlag vurderes, at den i drifts- og plejeplanen fastsatte forskrift er fulgt, og at driften generelt følger Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes retningslinjer.
	Kulturhistoriske interesser	<i>De praktiske retningslinjer og anvisninger for den fremtidige pleje og beskyttelse af fortidsminder og kulturhistoriske interesser på Borris Skydeterræn fremgår af det såkaldte kulturhistoriske katalog, som er vedlagt planen som bilag nr. 6.</i>	Det kulturhistoriske katalog gennemgår 14 gravhøje, 5 milestene, sten- og jorddiger samt engvandingskanalen ved Omme Å. Der gives for alle en status (1998) og retningslinjer for pleje, kørsel m.v. Kulturminderne er gennemgået, og det konstateres, at den foreskrevne pleje i al væsentlighed er gennemført, således at områderne fortsat fremstår som velbevarede. Afskiltning og hegning ved gravhøje er i nogle tilfælde mangelfuld. Det konkluderes, at planens forskrifter for sikring af kulturhistoriske interesser er fulgt.

Kategori	Aktivitetsbeskrivelse	Planlagte aktiviteter (citater fra drifts- og plejeplanen)	Udførte aktiviteter
Publikumshensyn	Offentlighedens adgang til skydeterrænet	<i>De nugældende regler og retningslinjer fastholdes. Disse er beskrevet i afsnit 7".</i>	Se tidligere. Det er gennemført.
	Særlig adgangsret for Københavns Universitet	<i>Københavns Universitet skal efter aftale med Borrislejren, og under iagttagelse af de gældende sikkerhedsregler og på eget ansvar, have adgang til at udføre naturvidenskabelige undersøgelser på skydeterrænet, i det omfang som det sikkerhedsmæssigt findes foreneligt med arealets militære benyttelse, d.v.s. på skydefri dage eller i delområder, som befinder sig uden for farezonen. Universitetet gives altså i denne forbindelse ret til at færdes også uden for veje og stier, i modsætning til de generelle regler for offentlighedens adgang til terrænet. Herudover har Københavns Universitet ingen særlige rettigheder".</i>	Københavns Universitet har årligt ekskursioner til Borris Skydeterræn, og adgangsmuligheder m.v. aftales fra gang til gang. Dette har i planperioden fungeret uden bemærkninger. Det konkluderes, at den særlige adgang for universitetet er bevaret.

Sammenlagt vurderes, at langt størstedelen af de foreskrevne og prioriterede retningslinjer igennem planperioden er fulgt. Det gælder i særdeleshed reglerne for den militære anvendelse og plejeforskrifterne for den lysåbne og våde natur. Der synes at være et væsentligt felt, hvor drifts- og plejeplanen ikke er gennemført, nemlig rydningen af Omme Ådal. Dette er beskrevet ovenfor, og det står som en klar udfordring for den kommende planlægning, hvordan tilgroningen i denne betydelige del af terrænet kan imødegås. Ud over dette er skovplanlægningen ikke fulgt, hvilket primært kan

tillægges Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes generelle omlægning af skovpolitikken i planperioden, hvor der målsættes mere naturnær skovdrift, og hvor der er gennemført en lokalitetskortlægning, der i højere grad end tidligere sikrer en lokalitetstilpasset træartspolitik og drift i det hele taget. Skovplanlægningen vil blive central også i den kommende planlægning. Endelig kan det nævnes, at planen om udsætning af bæver ikke er gennemført. Dette projekt skal ses i sammenhæng med plejen af Omme Ådal og vil blive adresseret i den kommende drifts- og plejeplan.

Heden plejes ved afbrænding, såvel ved brande, der opstår spontant ved skydninger, eller ved en planlagt indsats, hvor afbrændingen foregår i februar og marts.

4. TILTAG UD OVER DRIFTS- OG PLEJEPLANENS ANVISNINGER

Forsvarets drifts- og plejeplaner løber over 15 år, hvilket i forhold til visse driftstemaer er relativt langsigtet. Derfor vil der ofte i planperioden opstå ideer og forslag til hensigtsmæssige projekter, som ligger uden for planens konkrete virkemidler, men som støtter planens langsigtede mål. Dette har i høj grad

været tilfældet for Borris Skydeterræn, og følgende er en gennemgang af de vigtigste tiltag, der er gennemført uden at være beskrevet i planen.

4.1. Egekrataftale

Aftale om bevarelse af egekrat (2 ha) er indgået.

Planen for skovdrift er i planperioden afløst af Forsvarets strategi for naturmær skovdrift. Bl.a. er indgået en aftale om drift af egekrat, der i dag ligeledes indgår i udpegningsgrundlag for Habitatområde Borris Hede.

4.2. Pleje af bestanden af laksefisk

Omme Å og det tilhørende system af vandløb og bække er et oprindeligt og vigtigt levested for en række fiskearter, herunder fx bæklampret og laks, der begge er anført på habitatdirektivets Bilag II og er udpegningsgrundlaget for Habitatområde Borris Hede. Af disse og andre hensyn er der foretaget en række plejetiltag, herunder etableret gydebanks i både Omme å, Kælbæk samt Gjaldbæk for både laks og havørred. Desuden er der i samarbejde med Dansk Center for Vildlaks udsat både lakseyngel og havørredyngel i de seneste 8 år, årligt ca. 10.000 styk. I samme forbindelse foretages løbende

regulering af skarv for at beskytte de udsatte fisk samt stalling (tilladelse til regulering af 30 skarv pr år). Endelig er der for at sikre opgang af vandrende fiskearter i hele Omme Å-systemet foretaget genopretning af Omme Å fra Vestbroen og nedstrøms. De nyeste undersøgelser tyder på, at der i Skjern Å-systemet findes en selvreproducerende bestand af vildlaks som er stabil eller stigende. Således var der i 2008 opgang af ca. 3.000 gydefisk i Skjern Å, hvoraf ca. 1/3 vurderes at være vildlaks. Målet i Naturstyrelsens nationale handlingsplan for laks på 1.000 gydelaks pr. år, er dermed nået, og Omme Å-systemets bidrag er væsentligt.

Borris Skydeterræn indgår i et samarbejde om udsætning af lakse- og havørredyngel i åsystemerne. Der er tale om en udsætning på ca. 10.000 fisk om året.

4.3. Padde- og bekkasinskrab

En række insekt-, padde- og fuglearter styrkes af små vandflader i den tørre lysåbne naturareal. For at tilgode disse arter er der i to områder (Lille Gundesbøl og Sortekær) anlagt såkaldte "padde-" eller "bekkasinskrab", der er små vandhuller med skrånende bund. Der er etableret 12 skrab i hvert af områderne.

4.4. Sandmarksdrift

I 1953 blev Borris Skydeterræn udvidet med knap 3.000 ha, hvoraf størstedelen var gammel landbrugsjord, enge og mindre moseparceller. Agerjorden har siden ligget ubenyttet hen og udviklet sig ved fri succession. For styrke biodiversiteten er der på basis af

en nærmere analyse (Degn, 2010), foretaget kultivering af to tidligere agre i den sydlige del af terrænet (ved Holdgårdsvej). Der er tale om 2 arealer á ca. 0,5 ha, og vegetationsudviklingen vil blive fulgt.

4.5. Redekasser til vendehals

Allerede i 1968 påbegyndtes et omfattende redekasseprojekt på Borris Hede, og der er siden opsat et stort antal kasser for at stimulere denne art som ynglefugl (Østergaard 2003). Dette projekt har været suppleret med ringmærkning foretaget af lokale ornitologer, og der er i perioden 2005-2010 ringmærket i alt 262 vendehalse i området. Ynglebestanden i 2012 vurderedes til 10 par, og redekasseprojektet fortsætter.

Siden 1968 har der været gjort en særlig indsats vendehals på Borris Skydeterræn. Som erstatning for manglende naturlige rugehuller er der igennem tiden ophængt et stort antal rugekasser. Fuglene yngler villigt, og bestanden anslås i dag til 10 par – den største enkeltbestand i Danmark. Projektet danner igennem bl.a. ringmærkning grundlag for forskning og dermed ny viden om denne – Danmarks eneste trækkende spættefugl.

4.6. Monitoring og undersøgelser

Som grundlag for at følge udviklingen af naturindholdet, herunder effekten af drifts- og plejetiltag, samt generelt at sikre kortlægningen iværksætter Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste undersøgelser, ligesom eksterne institutioner i en række tilfælde har bidraget med vigtige datasæt. En række sådanne initiativer har været gennemført i planperioden og følgende er eksempler.

Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste gennemførte i 2008 en lokalitetskortlægning på terrænet, hvilket dannede grundlag for udvikling af en plan for nært skovdrift (Elling, M. & Jørgensen, S.S., 2005). Danmarks Miljøundersøgelser (nu Aarhus Universitet

Bioscience) gennemførte i 2010 en kortlægning af mulighederne for sikring af tinksmed på Forsvarets arealer (DMU, 2010), og Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste foretog i samme runde en forundersøgelse af samme tema (FBE, 2010). Begge dele sætter fokus på mulighederne for at målsætte tinksmed som ynglefugl på Borris Skydeterræn, og materialet indgår i den kommende planlægning.

I planperioden er foretaget kortlægning af fiskebestanden i Omme Å-systemet, og der foreligger omfattende registrering af arter.

Dansk Ornitologisk Forening gennemførte i 2010 en grundig kortlægning af ynglefugle på Borris Skydeterræn (Olesen og Østergaard, 2010).

5. EFFEKTEN AF DRIFTS- OG PLEJEPLANEN OG ANDRE TILTAG

En evaluering måler først og fremmest på, om de foreskrevne retningslinjer er fulgt. Men en overvejelse er, om indsatsen kan måles på andre indikatorer, herunder fx naturtyper og arter. I skemaet i afsnit 2 berøres de centrale naturtyper på Borris Skydeterræn, herunder fx habitatnaturtyperne, og udpegningsarter, der er kortlagt og vurderet i forbindelse med Natura 2000-planens gennemførelse. Ud over dette er der en række iagttagelser, som kan have relevans i forbindelse med evaluering af drifts- og plejeindsatsen.

5.1. Ynglefugle

Olesen og Østergaard (2010) gennemgår ynglefugletællinger på Borris Skydeterræn i 2010. Heri gøres en række interessante iagttagelser. Fx angives det, at

Borris Skydeterræn er sandsynligt ynglested for hede-høg, og at området hermed er det eneste sted, hvor hede-høg holder til i en naturlig ynglehabitat. I 2010 blev ikke observeret ynglende trane, hvilket imidlertid var tilfældet i 2011. Dette er formentlig et produkt af artens generelle tilbagevenden som dansk ynglefugl, men også af de uforstyrrede forhold, der er i skydeområdet. Natravn er ikke tidligere fundet ynglende i området, og tællingen i 2010 var den første systematiske optælling. Efter denne vurderes ynglebestanden til 15-20 par. Rødrygget tornskade, der er udpegningsart vurderes til 17-18 par, mens stor tornskade af uforklarlige grunde er gået tilbage fra 7-9 par for få år siden til nu 1 eller ingen par. Kortlægningen vil blive mere indgået behandlet i den kommende drifts- og plejeplan.

Borris Skydeterræn er en af de få danske lokaliteter, der opretholder en ynglebestand af tinksmed. Bestanden er over en årrække gået tilbage. I 2012 ynglede 3 par.

5.2. Hjortevildt

Borris Skydeterræn huser en navnkundig bestand af råvildt – ”de Borris rådyr”, som har været genstand for meget forskning og omtale. Over de seneste år er bestanden gået tilbage, uden at der er en åbenlys forklaring.

Samtidig er bestanden af kronvildt øget. For 10 år siden var der ingen brunsthjorte. I 2011 var der ca. 20 store hjorte der brunstede i ådalen, og i 2011 blev den største hjort i lejrens historie nedlagt.

Bestanden af råvildt på terrænet (”De Borris Rådyr”) er igennem planperioden gået tilbage, men arten er stadig meget almindelig og nærmest et ikon for både skovområderne og den åbne hede.

6. LITTERATUR

Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen (2004): National forvaltningsplan for Laks.

Miljø- og Energiministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, og Hærens Operative Kommando (1998): Borris Skydeterræn. Drifts- og plejeplan 1998-2012.

Olesen, O. & Østergaard, E (2010): Ynglefugletællinger 2010. Borris Skydeterræn og Flyvestation Karup.

Danmarks Miljøundersøgelser (2010): NOTAT Angående krav til levesteder og praktisk forvaltning af relevante områder for tinksmed på forsvarets arealer. <http://forsvaret.dk/FBE/naturForvaltning/Documents/DMU%20notat%20tinksmed%20version%202.pdf>.

Degn, H.J. (2010): Naturgenopretning på gamle marker på Borris Skydeterræn.

Elling, M. & Jørgensen, S.S. (2005): Naturnær Skovdrift på Borris Skydeterræn. Fra plantage til skov - en langsigtet plan. Hovedopgave KVL.

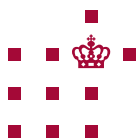
FBE (2010): Notat om tinksmed på Forsvarets arealer. 2010. Udarbejdet af Dansk Jagtakademi for Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste.

FBE (2011a): Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste bestemmelse for drifts- og plejeplaner. Bilag 5 til FBEBST 610-6. 7 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk.

FBE (2011b): Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste bestemmelse for drift og pleje af skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Underbilag 1 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 11 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk.

FBE (2011c): Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste bestemmelse for drift og pleje af lysåbne natur- og landbrugsarealer samt bevoksede ikke-fredskovspligtige arealer. Underbilag 2 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 10 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk.

FORSVARETS BYGNINGS- OG ETABLISSEMENTSTJENESTE

Forsvar for naturen

Forsvarets skyde- og øvelsesterræner anvendes til militær uddannelse, men samtidig udgør arealerne nogle af de største og bedst bevarede naturområder i Danmark.

Sammenlagt forvalter Forsvaret 33.000 ha enestående natur, hvor den militære benyttelse går hånd i hånd med værdifulde danske naturtyper og arters beskyttelse. Mange militære arealer er i perioder åbne for publikum, så også offentligheden kan besøge og opleve de unikke naturarealer.

I samarbejde med Miljøministeriet har Forsvaret udviklet et særligt koncept for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner for terrænerne. Igennem planerne sikrer Forsvaret en passende afvejning mellem militære uddannelsesmæssige behov, naturbeskyttelse og offentlighedens adgang. Information om Forsvarets naturforvaltning kan findes på www.forsvaret.dk.

